

V

Jornades d'arqueologia de les Illes Balears

Consell de
Mallorca

■ Vicepresidència de
Cultura, Patrimoni i Esports

Col·legi Oficial de Doctors
i Llicenciats en Filosofia i Lletres
i en Ciències de les Illes Balears
Secció d'Arqueologia

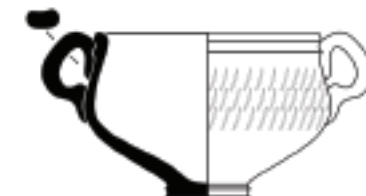
EDICIONS DOCUMENTA BALEAR

V Jornades d'arqueologia de les Illes Balears

V

Jornades d'arqueologia de les Illes Balears

V Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears

(Palma, 28 a 30 de setembre, 2012)

2013

Consell de
Mallorca

Vicepresidència de
Cultura, Patrimoni i Esports

EDICIONS **DOCUMENTA** BALEAR

Col·legi Oficial de Doctors
i Llicenciats en Filosofia i Lletres
i en Ciències de les Illes Balears
Secció d'Arqueologia

Coordinació:

Mateu Riera Rullan i Jaume Cardell Perelló

Edita:

Edicions Documenta Balear

ISBN:

978-84-154327-6-0

Dipòsit legal

D.L. PM-1126-2013

Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears

V Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears (Palma, 28 a 30 de setembre, 2012) / [Coordinació Mateu Riera Rullan i Jaume Cardell Perelló]- 360 p. ; 21x21 cm.
ISBN 978-84-154327-6-0

Mateu Riera Rullan i Jaume Cardell

1. Arqueologia – Mallorca – Congressos
902(460.32)

SUMARI

REDESCOBRINT CAP DE BARBARIA II (FORMENTERA). RESULTATS DE LA 6ª CAMPANYA D'EXCAVACIONS ARQUEOLÒGIQUES.....	15	SES PAÏSSES DE LILLIU: CONSOLIDACIÓ I EXCAVACIÓ ARQUEOLÒGIQUES 50 ANYS DESPRÉS.....	89
Pau Sureda, Maria Bofill, Edgard Camarós, Marián Cueto, Xavier Gonzalo, Dioscórides Marín, Alba Masclans, Adriana Molina, Esteban Álvarez		Bernat Burgaya, Jordi Hernández-Gash, Margalida Munar, Antoni Puig	
PRODUCCIÓ CERÀMICA A LES PITIÜSES A INICIS DEL II MIL·LENI BC: LA COVA DES RIUETS (FORMENTERA).....	25	14ª CAMPANYA D'EXCAVACIONS A SON FORNÉS (MONTUÏRI, ANY 2011): EL SANTUARI 2.....	101
Ricard Marlasca Martín, Josep M. López Garí, Màrius Vendrell, Lorena Merino		Paula M. Amengual, Albert Forés Gómez, Lara Gelabert Batllori, Sylvia Gili, Jordi Hernández-Gasch, Vicente Lull, Rafael Micó, Cristina Rihuete, Roberto Risch	
L'EXPLOTACIÓ DELS RECURSOS ANIMALS A LES PITIÜSES A INICIS DEL SEGON MIL·LENNI CAL BC: UN TRET DIFERENCIAL?.....	35	EL SANTUARIO DE CALESCOVES (ALAIOR, MENORCA): LA COVA DELS JURATS O ESSLÉSIA.....	109
Josep Maria López Garí, Ricard Marlasca Martín, Miguel McMinn Grivé, Damià Ramis Bernad		Margarita Orfila, Giulia Baratta, Marc Mayer	
ES BARRANC DE SA TRAMUNTANA, UN YACIMIENTO PREHISTÓRICO EN LA COSTA NORTE DE MENORCA.....	43	ESTUDIO DE LAS ÁNFORAS DE LA ÁFRICA BIZACENA LOCALIZADAS EN EL FONDO SUBACUÁTICO DEL PUERTO DE SANITJA (MENORCA).....	119
María Isidro, Fernando Contreras		Fernando Contreras Rodrigo, Antonio J. Talavera Montes, Pere Massó Bachpol	
RESULTATS PRELIMINARS DEL PROJECTE ENTRE ILLES: EL CAS DELS JACIMENTS DE SA FERRADURA (MANACOR) I CALA MORELL (CIUTADELLA).....	51	ESTUDIO DE LOS MATERIALES PROCEDENTES DE LA NECRÓPOLIS ALTO IMPERIAL DE CAN CORRÓ O DEL MATADERO, DE POLLENTIA (ALCUDIA, MALLORCA).....	127
Montserrat Anglada, Antoni Ferrer, Damià Ramis, Magdalena Salas		Francisca Cardona López, Sebastià Munar Llabrés, Margarita Orfila Pons, Antonio Arribas Palau †	
LOS ASENTAMIENTOS COSTEROS DE MENORCA: EL CASO DE ES CASTELLET (CALESCOVES, ALAIOR).....	59	LA TROBALLA D'UNA ÀREA DE NECRÒPOLIS ROMANA AL SUBSÒL DE LES ANTIGUES CASES DE CAN RAMIS A ALCÚDIA.....	135
Elena Sánchez López, Mario Gutiérrez Rodríguez, Margarita Orfila Pons		Miquel Àngel Sastre Vanrell, Francisca Cardona López	
CONTAMINACIONS DEGUDES A L'ENTERRAMENT I LA GESTIÓ DE CERÀMIQUES PREHISTÒRIQUES DE MALLORCA (c. 1750-50 aC).....	69	UN MODEL 3D PER A LA CIUTAT ROMANA DE POLLENTIA: ARQUITECTURA, TOPOGRAFIA I GEOGRAFIA.....	143
Daniel Albero Santacreu		Bartomeu Vallori Márquez, Miguel Àngel Cau Ontiveros	
ANÁLISIS ESTRATIGRÁFICO DE LA INTERVENCIÓN ARQUEOLÓGICA EN LA NAVETA ALEMANY 2010-2011.....	79	EL JACIMENT ROMÀ DE SON ESPASES: L'ORGANITZACIÓ DE LES ESTRUCTURES.....	149
Maria Calderón, Emmanuelle Gloaguen, Daniel Albero, Emili Garcia, Manuel Calvo		M. M. Estarellas Ordinas, J. Merino Santisteban, F. Torres Orell	

LA CERÀMICA DELS HORITZONS FUNDACIONALS DEL LLOC ITÀLIC DE SON ESPASES, PALMA (MALLORCA).....	155	PRIMAVERA DE 1230: ANDALUSINS REFUGIATS A LA SERRA DE LLEVANT (MALLORCA).....	229
Albert López Mullor, Albert Martín Menéndez, Maria Magdalena Estarellas, Josep Merino, Francisca Torres		Miquel Barceló, Helena Kirchner, Mateu Riera Rullan	
ELS PRIMERS ROMANS DE PALMA.....	167	L'ENTORN ARQUEOLÒGIC D'ALMALLUTX, UNA PROJECCIÓ A ESCALA DE LA SEQUÈNCIA D'OCUPACIÓ HUMANA DE L'ILLA DE MALLORCA. PRESENTACIÓ I PERSPECTIVES DE FUTUR.....	241
Francisca Torres Orell, Francisca Cardona López		Jaume Deyà Miró, Pablo Galera Pérez	
LA PRODUCCIÓN DE VINO EN LA ZONA CENTRAL DE IBIZA DURANTE LA ANTIGÜEDAD.....	173	L'ALQUERIA ISLÀMICA DE TORREPETXINA (CIUTADELLA, MENORCA).....	249
Juan José Marí Casanova, Glenda Graziani Echávarri		Helena Kirchner	
LA VIL·LA ROMANA DE SON SARD. DADES PRELIMINARS DE LES INTERVENCIONS ARQUEOLÒGIQUES SUBSIDIÀRIES DE LES OBRES DE MILLORA DE LES CARRETERES MA-4032 I MA-4034 DE SON SERVERA-MALLORCA.....	181	ESTUDI DE LES CERÀMIQUES ISLÀMIQUES TROBADES A L'ESTACIÓ ARQUEOLÒGICA DE CORNIA (Maó, Menorca).....	255
Beatriz Palomar Puebla, Francisca Cardona López, Sebastià Munar Llabrés		Luis Plantalamor Massanet, Jaume Sastre Moll	
APROXIMACIÓN AL ESTUDIO DE LA CIUDAD ROMANA DE SANISERA (SANITJA – MENORCA).....	189	INTERVENCIÓN ARQUEOLÓGICA SUBACUÁTICA EN EL PECIO DE BOTAFOCH, SUBSIDIARIA DEL PROYECTO DE EXPLANA Y MUELLES COMERCIALES AL ABRIGO DEL DIQUE BOTAFOCH EN EL PUERTO DE EIVISSA (FASE DESROLLADA ENTRE EL 15 DE NOVIEMBRE DE 2011 Y EL 20 DE ENERO DE 2012).....	267
Cristina Bravo Asensio, Fernando Contreras Rodrigo		Sebastià Munar Llabrés, Josué Mata Mora	
CERÁMICA DE LA ANTIGÜEDAD TARDÍA DE LA CIUDAD ROMANA DE SANISERA (PORT DE SANITJA, MENORCA).....	199	ARQUEOLOGIA CONCENTRACIONÀRIA A MALLORCA: EL CAMPAMENT DELS SOLDATS.....	275
Tatiana Valente, Fernando Contreras		Antoni Puig Palerm, Tomàs Suau Mayol	
ESTUDIO BIOARQUEOLÓGICO DE LAS NECRÓPOLIS DE SANISERA (SANITJA –MENORCA).....	205	RESULTADOS PRELIMINARES DE LA INTERVENCIÓN ARQUEOLOGÍA REALIZADA EN LA CASA DE CULTURA, CALLE RAMON LLULL Nº 3 DE PALMA (ISLA DE MALLORCA).....	283
Georgina Pacheco, Carmen Olivares, Jo Hurts, Fernando Contreras		María José Rivas Antequera, Mateu Riera Rullan, Damià Ramis Bernad	
GESTES, RITUALS FUNERARIS I ANÀLISI ANTROPOLÒGICA DELS ENTERRAMENTS DE L'ÀMBIT LATERAL SUD DEL BAPTISTERI I DE L'ÀMBIT A DEL SECTOR SUD DEL CONJUNT PALEOCRISTIÀ DE SON PERETÒ (MANACOR).....	213	RESULTADOS PRELIMINARES DE LAS EXCAVACIONES Y DEL CONTROL ARQUEOLÓGICO DE LAS FASES B y C EN EL BALUARD DEL PRÍNCIP DE PALMA DE MALLORCA.....	291
Llorenç Alapont, Magdalena Sastre, Rotger Leal		Antonia Martínez Ortega, Mateu Riera Rullan, Damià Ramis Bernad, Mª José Rivas Antequera, Mª Magdalena Riera Frau	
PERVIVENCIA DE LA COMUNIDAD JUDÍA EN LAS BALEARES DURANTE LA ANTIGÜEDAD TARDÍA.....	223	SEGURIDAD EN EXCAVACIONES ARQUEOLÓGICAS.....	303
José Miguel Rosselló Esteve		Javier Sáenz Garcés	

PLANIMETRÍA EN “ELS CLOSOS DE CAN GAIÀ”. LA REANUDACIÓN DE UNA COOPERACIÓN.....	311
Christoph Rinne, Bartomeu Salvà i Simonet	
LA DOCUMENTACIÓ GRÀFICA AL PROJECTE DE RECUPERACIÓ, CONSOLIDACIÓ I MUSEÏTZACIÓ DEL MONESTIR BIZANTÍ DE L'ILLA DE CABRERA.....	315
Josep Maria Puche	
ESTRATÈGIES DE CONSOLIDACIÓ, RESTAURACIÓ I ADEQUACIÓ DEL PATRIMONI ARQUEOLÒGIC. EL CAS DEL JACIMENT DELS CLOSOS DE CAN GAIÀ (2003-2012).....	325
David Javaloyas, Joan Fornés, Llorenç Oliver	
PRIMERES ACTUACIONS AL JACIMENT ARQUEOLÒGIC DEL PUIG FIGUER (ARTÀ).....	333
Magdalena Sastre, David Javaloyas, Emmanuelle Gloaquen	
ARQUEOLOGIA I PATRIMONI A SANTANYÍ.....	341
Nuria Martínez Rengel	
EL FONS ARQUEOLÒGIC DEL MUSEU DE MALLORCA. GESTIÓ DEL MOVIMENT 2008-2012.....	345
Rosa Maria Aguiló Fiol, Joana Maria Palou i Sampol	
ARQUEODIGITAL.COM EN LA DIFUSIÓN DEL PATRIMONIO HISTÓRICO-ARQUEOLÓGICO DE LA ISLA DE MALLORCA.....	351
Maria Szatkowska, Eneko González San Juan	
PROPOSTA DE METODOLOGIA PER A L'ELABORACIÓ DE VALORACIONS ECONÒMIQUES SOBRE EL PATRIMONI HISTÒRIC.....	355
Joana Maria Gual	

PRESENTACIÓ

És una satisfacció poder oferir aquesta publicació amb els articles de les feines presentades a les V Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears celebrades a Palma durant els dies 28 i 29 de setembre de 2012.

Amb el llibre que tenen a les seves mans torna a quedar demostrada l'excel·lent trajectòria que estan experimentant les Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears organitzades, principalment, per la Secció d'Arqueologia del Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències de les Illes Balears. Cal recordar que a les primeres Jornades celebrades l'any 2006 a Manacor, es varen presentar 12 xerrades, totes elles amb temàtiques força variades però sempre dins de l'àmbit mallorquí, i que l'any 2009, el Departament de Cultura i Patrimoni del Consell de Mallorca va voler col·laborar amb aquella iniciativa publicant aquells 12 treballs.

Aquella bona embranzida inicial va seguir donant fruita a les jornades de 2007 fetes a Felanitx, de 2008 a Maó, i de 2010 a Eivissa, passant a ser una reunió no només de temes de Mallorca, sinó de totes les Illes Balears. Totes aquelles jornades varen ser un èxit de participació i d'organització, i també varen poder arribar a ser convenientment publicades. Tot plegat va fer que s'anés consolidant aquell lloc de trobada, actualment bianual, pels professionals que treballen en temes relacionats amb l'arqueologia de les nostres illes. La mostra més evident de tals afirmacions és que a les jornades de l'any passat es varen arribar a presentar 44 xerrades on s'exposaren treballs vinculats a les illes de Mallorca, Menorca, Eivissa, Formentera i Cabrera.

El Consell de Mallorca, òrgan competent en matèria arqueològica, no podia deixar de col·laborar en un

esdeveniment tan significat celebrat a la nostra illa, i és per això que també ha volgut finançar completament el present exemplar de les *Actes V Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears*.

Els articles aquí publicats són una molt completa representació del que és avui l'arqueologia de les Illes Balears. La seva reduïda extensió acompanyada d'un nombre abundant d'il·lustracions fan que el seu interès no quedi únicament centrat en el món científic, sinó també per a tota aquella persona aficionada a l'arqueologia i, fins i tot, per al públic en general.

Joan Rotger Seguí

Vicepresident de Cultura, Patrimoni i Esports
del Consell de Mallorca

PRÒLEG

La publicació que tenen entre mans ha estat possible gràcies a la feina, majoritàriament desinteressada, de moltes persones que estimen l'arqueologia de les nostres illes. Pens que hauria de ser un deure per a tots els que treballam en el gremi, sovint gràcies només a diners públics, el retornar a la societat allò que se'ns ha pagat. Amb aquesta publicació crec que s'assoleix dita empresa d'una manera extensa donat que està composta per articles de síntesi, poc extensos i molt ben il·lustrats, que clouen en un producte apte i atractiu per a tota mena de lectors.

Un dels principals objectius de les Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears, ja des de la seva primera edició, era aconseguir un lloc comú on els professionals de l'arqueologia que fan feina a les illes Balears poguessin donar a conèixer els seus treballs més recents. Així, tots els articles presentats tenen dos elements comuns, per una banda estan relacionats amb l'arqueologia, i per l'altra el seu marc geogràfic està centrat a les illes Balears.

Les V Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears, celebrades a Palma entre els dies 28 i 29 de setembre de 2012, varen ser un èxit tant de participació com de públic. També ho varen ser en tot allò relacionat amb la seva organització, i aquí cal recordar i agrair les excel·lents tasques realitzades pels coordinadors Antonia Martínez, Jaume Cardell i Antoni Planas.

També vull donar les gràcies a la Societat Arqueològica Lul·liana i al Consell de Mallorca per la bona predisposició que varen tenir, i també com pels mitjans humans i materials que ens varen facilitar.

En aquelles jornades, promocionades per la Secció d'Arqueologia del Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en

Filosofia i Lletres i en Ciències de les Illes Balears, es varen arribar a presentar 44 comunicacions signades per un total de 90 investigadors. A més, tant a la seu de la Societat Arqueològica Lul·liana, com a la del Consell de Mallorca, a l'edifici de la Misericòrdia, sovint es va arribar al centenar d'oients. És per això que crec que hem d'estar molt contents i orgullosos d'haver pogut tirar endavant la publicació de les actes d'un esdeveniment com aquell.

Pens que mai no s'havia aconseguit reunir un nombre tan elevat dels professionals que ens dedicam a l'arqueologia de les Balears. Tampoc mai s'havien presentat treballs de pràcticament tots els principals projectes que estan en marxa. Però tampoc no vull oblidar aquelles contribucions de feines més modestes que sovint han anat passant completament desapercebudes i oblidades, i de les quals estic convençut que també són cabdals per poder conèixer certs detalls del món arqueològic que d'una altra manera es podien arribar a perdre per sempre.

També ha estat una satisfacció veure que es publiquen treballs sobre alguns jaciments que romanien inèdits o dels quals feia anys que no se sabia res més que el que sortia a la premsa.

Una altra qüestió que ha quedat ben il·lustrada en aquest volum són els fruits de les demandes, entre d'altres, d'una gran part del col·lectiu d'arqueòlegs que feien feina l'any 2008 a Mallorca. Llavors es va demanar una millora en la concepció dels espais i infraestructures del Museu de Mallorca. Per tant, ens alegrem molt de la important millora dels magatzems de dit Museu presentats en aquest tom, una reivindicació a la qual no hem deixat de dedicar esforços i per la qual hem patit i seguim patint molts mals de cap.

En aquest sentit, esperem que prest se'ns torni a fer cas i no es continuï demanant malbaratar diners públics i privats per a siglar els materials arqueològics d'una manera irracional i gens pràctica.

En aquest volum es troben treballs centrats en labors o investigacions fetes a les illes de Mallorca, Menorca, Eivissa, Formentera i Cabrera, o del conjunt d'algunes o de totes elles. Dues terceres parts dels autors són originaris de les nostres illes, però volem destacar que una tercera part són investigadors de la resta de l'Estat o fins i tot de l'estranger.

La majoria dels articles estan fets per arqueòlegs, però també n'hi ha d'elaborats per historiadors, historiadors de l'art, epigrafistes, filòlegs, antropòlegs, biòlegs, geòlegs, museòlegs i restauradors. Són per tant un bon exemple de la pluridisciplinarietat que està assolint l'arqueologia, i també una bona mostra del seu de cada cop més important paper en la societat i en el món científic del segle XXI.

Em plau encara més poder presentar aquest volum en els moments terribles que el país està vivint. Certament no tinc dubtes sobre el fet que s'havien de practicar retallades en aquell model de desenvolupament irracional basat en el crèdit d'uns doblers que no teníem i que haurem de seguir pagant durant molts d'anys. Se'ns dubte hi ha despeses molt més prioritàries que allò que es pugui gastar relacionat amb el món l'arqueologia. Indubtablement la sanitat, l'educació i el benestar social han d'estar al davant d'aquest desemborsament. Però no s'hauria de deixar l'arqueologia al darrera de tot, perquè és un dels pilars per poder seguir adquirint nous coneixements de la nostra història que hauran de servir per educar millor les futures generacions. A més, i n'estic ben convençut, l'arqueologia hauria d'arribar a ser el motor per posar en valor un bon grapat de monuments que serveixin com a reclam turístic, i és que en aquest sentit jaciments de primer ordre no ens en falten.

Per tot plegat, crec que ha estat un gran encert de la Vicepresidència de Cultura, Patrimoni i Esports del Consell de Mallorca haver finançat aquesta publicació, una acció que volem reconèixer i agrair, especialment a la directora insular de Cultura i Patrimoni, Catalina Sureda, i al vicepresident de Cultura, Patrimoni i Esports, Joan Rotger.

No voldria acabar sense manifestar que em sembla evident que la publicació de les V Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears es caracteritza per ser un volum molt complet que crec que serà una fita a tenir en compte per al món de l'arqueologia balear.

Mateu Riera Rullan

President de la Secció d'Arqueologia del
Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en
Filosofia i Lletres i en Ciències de les Illes
Balears.

EL JACIMENT ROMÀ DE SON ESPASES: L'ORGANITZACIÓ DE LES ESTRUCTURES

M. M. Estarellas Ordinas

J. Merino Santisteban

F. Torres Orell

Probablement una de les novetats més significatives de l'arqueologia romana a Mallorca dels darrers anys ha estat constatar, tant a Palma com a Pol·lència, l'absència d'evidències materials corresponents a les dates de fundació assenyalades per les fonts escrites, és a dir, del darrer quart del segle II aC. Les sospites començaren a sorgir a partir de l'estudi de la circulació monetària de Pol·lència (Mattingly 1983) i ha estat precisament en aquesta ciutat on el tema s'ha plantejat obertament després que les excavacions arribessin en alguns punts als nivells inferiors de l'estratigrafia del fòrum (Orfila 2000, 134).

A Palma, encara que el grau de coneixement de la ciutat romana sigui menor per les conseqüències que comporta la seva continuïtat d'ocupació en el temps, sembla que també es dona aquesta situació després de l'estudi d'uns nivells apareguts sobre la roca natural en les excavacions d'un solar proper a la Seu de Mallorca i datats a la meitat del segle I aC (López et alii 2008, 136).

Amb el recolzament d'aquesta nova realitat s'han elaborat propostes recents que tendeixen a considerar el fenomen urbà a l'illa de Mallorca com a conseqüència dels conflictes sertorians (Sánchez, García 2005, 41) o de les transformacions de les colònies llatines després de la *bellum sociale* (Pena 2005, 265). Des d'una perspectiva estrictament arqueològica aquest fet posa en quarantena les expectatives que tradicionalment s'havien dipositat en aquestes ciutats a l'hora de fixar els contextos materials del darrer quart del segle II aC.

No obstant i quan aquest tema pràcticament s'ha començat a plantejar, la troballa d'un jaciment de fundació romana, dels primers moments de la conquesta, durant la construcció de l'hospital de Son Espases als afores de Palma, introdueix noves dades per intentar reconstruir aquests moments coincidents amb el final de la República que tants canvis degueren suposar per a les societats de les Illes Balears (Puig 2005, Orfila 2008).

El jaciment

La preocupació, expressada des de l'Administració per evitar que les obres de construcció del nou hospital de Son Espases poguessin afectar algun tram de les sèquies de la Vila o d'en Baster, que constitueixen un dels principals sistemes hidràulics que articulen des de l'època islàmica l'anomenada Horta Alta de Palma, determinà la troballa inesperada d'una important zona arqueològica (Figura 1).

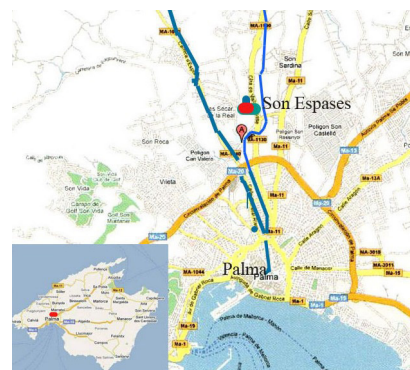

Figura 1.

Després de més de quatre anys d'excavació a Son Espases i sistematització de materials s'han pogut identificar les restes del que creiem és un campament militar romà que es construí a escassos metres d'un assentament propi del talaiòtic final de Mallorca, molt arrasat com es pot intuir pel fet de no haver conservat cap estructura aèria, però en el qual es distingeix el perfil d'un santuari de planta de ferradura amb la cambra excavada parcialment a la roca.

Així mateix, a l'oest i al nord de la part edificada del campament hem localitzat un extens conjunt de dipòsits rituals amb grans acumulacions d'àmfores de vi, ofrenes ceràmi-

ques i un clar testimoni de sacrifici massiu d'animals (bous).

Davant una realitat tan complexa, carregada d'informació i de possibilitats d'anàlisi i absorbits per la gestió quotidiana d'una excavació d'aquestes característiques, haguérem d'establir prioritats al moment d'assumir les tasques d'investigació i de difusió dels resultats. Per això una de les primeres actuacions que consideràrem indispensable fou establir una cronologia de les restes a partir sobretot de l'estudi de la ceràmica que continuament estàvem classificant i catalogant.

Fruit d'aquesta iniciativa han estat dos treballs en els quals hem establert el període d'ocupació de les estructures romanes identificant dos horitzons cronològics, un d'ocupació i d'ús datat als voltants del 110-100 aC i el segon d'abandó del 50 aC (López, A. *et alii* 2011, Estarellas, M.M. *et alii* 2012). Amb independència de la cronologia, l'estudi de les ceràmiques ens van aportant dades importants per caracteritzar el grup humà que residí en aquest assentament, com el consum d'abundants àmfores de vi o l'escassa varietat tipològica de les formes de ceràmica de vernís negre o parets fines.

Tot seguit hem cregut que la següent passa era donar a conèixer i perfilar l'estudi de l'assentament romà ja que d'alguna manera constitueix el nucli principal del jaciment.

Les estructures romanes

Les primeres restes de murs aparegueren quan pràcticament havíem esgotat l'excavació de la superfície del solar, ja que l'execució dels treballs arqueològics no era aleatòria sinó que intentava ser compatible amb la pròpia planificació general de l'obra. Des del principi ens sorprengué la seva poca entitat constructiva ja que eren parets primes, d'una mitjana de quaranta centímetres d'amplada, fetes amb pedres petites, poc seleccionades i recollides per la contrada. Això no obstant, a mesura que anàvem descobrint un major nombre d'estructures, aquesta senzillesa constructiva contrastava amb la complexitat que semblava derivar-se del disseny global del conjunt.

D'alguna manera, només amb la lectura i contemplació de la disposició de les estructures descobertes es podia pressuposar que eren el resultat de la materialització d'un projecte planificat.

El disseny d'aquest assentament estava dividit en tres parts ben diferenciades, és a dir, dos sectors amb estructures separats per un espai buit a manera de carrer, pati o plaça. Sorprenia també el fet que les construccions estaven separades per llargs passadissos estrets, d'un metre d'amplària aproximadament.

Si ens fixàvem en el registre arqueològic recuperat fins aleshores, tot i que majoritàriament era ceràmic, destacava l'abundància d'àmfores itàliques de vi. Així mateix, entre els escassos objectes de bronze recuperats en aquests dipòsits rituals als quals ens hem referit més amunt, comptàvem amb tres esperons d'un tipus utilitzat per la cavalleria romana en temps de la República.

No deixa de cridar l'atenció aquest nombre quan les troballes a la pròpia Península Ibèrica es produeixen de forma esporàdica (Quesada 2005, 133). En qualsevol cas, d'això es podia inferir que per aquest jaciment hi passaren militars. Tot plegat eren arguments per considerar que aquestes singularitats a les quals ens acabem de referir responien al fet d'estar davant un campament.

L'estudi mètric de les estructures

L'estudi de les estructures descobertes havia de proporcionar nous arguments en aquest sentit. En el sector A situat en l'extrem sud, s'havia conservat la construcció més completa de tot el jaciment (estructura 1) (Figura 2).

Es tractava d'una espècie de *domus*, de forma quadrada i 15 metres de costat. Tenia l'accés per una única porta oberta al nord-oest que conduïa a un passadís que comunicava directament a un pati central. Als voltants d'aquest espai obert es disposaven les habitacions. Amb independència de les seves característiques o del seu contingut arqueològic el que ens interessa ressaltar és que gràcies a la seva bona conservació poguérem establir les seves dimensions i a partir d'aquí comprovar com tota la configuració del jaciment mantenia una relació de proporció amb aquesta estructura 1. Aquest fet determinava des del punt de vista pràctic i pel nostre treball arqueològic que les restes de murs que s'havien conservat de forma parcial i que semblaven descontextualitzats, cobressin sentit en aquesta nova distribució teòrica.

D'aquests mòduls, en teníem tres al sector A i sis en el sector C on s'havia conservat un llarg passadís de 28 m de longitud que les separaria en sentit est-oest. Així mateix, les dimensions de l'esplanada central mantenien aquesta proporcionalitat de tot l'assentament de manera que l'amplada constituïa un mòdul i mig. Per altra part, durant les tasques d'excavació per tal de definir l'extensió de les estructures, aparegueren nous elements que ens havien de permetre precisar la modulació que havíem establert a partir de l'estudi de l'estructura 1. De fet, quan procedírem a delimitar les estructures cap a l'oest, és a dir, cap als dipòsits rituals, localitzarem dos solcs amb una profunditat màxima de 40 cm, que discorrien paral·lels en sentit nord-sud i separats un màxim de 3 metres. Estaven excavats a la roca natural i completament farcits de ceràmica. Tots els materials, lluny de donar la impressió d'haver estat llançats, semblaven estar disposats amb cura fins al punt que en els llocs on la roca natural no existia per trobar-se a major profunditat, la ceràmica constituïa d'alguna manera la pista o el fil conductor que donava testimoni de l'existència dels solcs. En alguns trams aquesta disposició ceràmica semblava articular-se en dos nivells superposats que consignàrem com unitats estratigràfiques diferents. Sense detenir-nos en l'estudi dels solcs i de la seva significació, que haurem de deixar per un altre treball, el que no hi havia dubte era que la seva funció dins la trama del campament fou la de constituir límits que separaven l'àrea construïda de l'exterior pròpiament dit (Figura 3).

L'aplicació del model de Polibi a Son Espases

Arribat a aquest punt de la investigació i recapitulant podem afirmar que teníem el costat oest del campament i també l'extrem nord, ja que les estructures situades en el sector C acabaven de forma clara en una línia de mur recte i sense més construccions. Amb aquestes informacions estàvem en condicions d'avançar en la traça del disseny complet gràcies a les possibilitats d'establir relacions de simetria i proporcionalitat. Simultàniament intentàrem comprovar si el nostre jaciment seguia els postulats del principal teòric d'aquestes instal·lacions, l'historiador d'origen grec Polibi, gran amic d'Escipió Emilià a qui acompanyà al setge de Numància, on precisament dissenyà el model de campament militar de l'exèrcit romà.

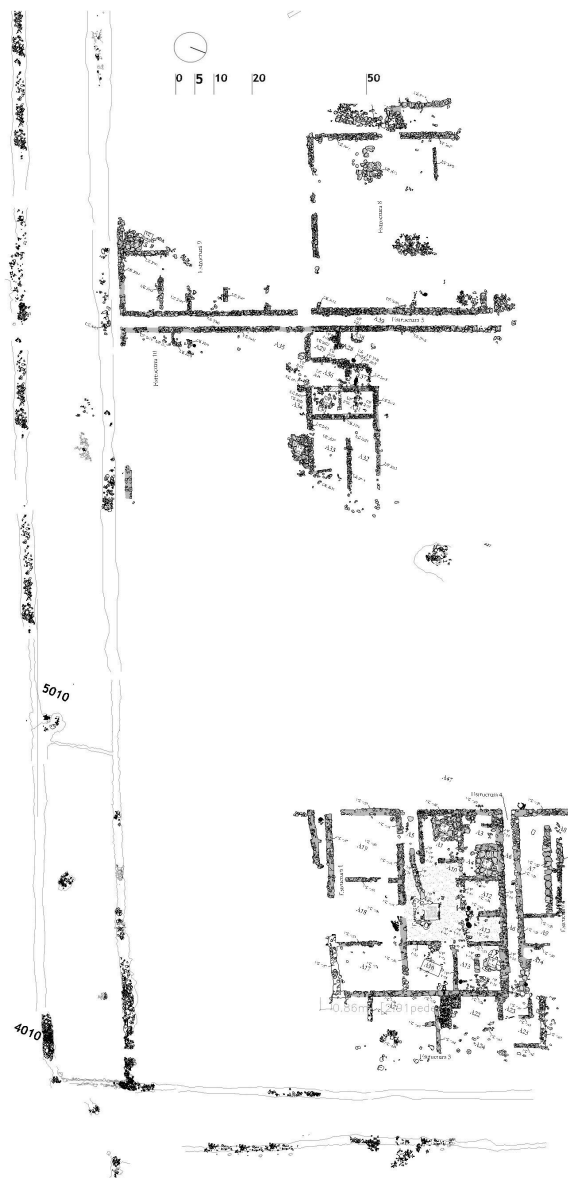

Figura 3. Les estructures de Son Espases amb els solcs.

Per això i des del punt de vista pràctic, elaborarem una plantilla amb quadres de 50 peus de costat que superposarem a la nostra planimetria de les estructures. Cal dir també que en l'elaboració d'aquest model utilitzarem el peu romà de 29,62 cm i no el grec o ptolemaic de 35,52 cm i que vérem que no s'havia aplicat a Son Espases. Els resultats i les coincidències d'aquesta superposició es poden veure amb més claredat a la part gràfica que adjuntem on la línia vermella correspon a la modulació establerta per Polibi (Figura 4).

Figura 4.

La coincidència és molt important a la part nord del campament on es trobarien els barracons dels soldats que estan separats de les construccions que constituïrien el centre de poder, amb l'estructura 1 com element central que podria actuar com a pretori. Precisament el centre d'aquesta estructura coincideix amb un dels vèrtexs des del qual hipotèticament es traçarien les dues línies perpendiculars que donarien sentit a tota aquesta trama del campament i que també recull Polibi.

Per tant i a partir d'aquesta proposta creiem que el campament de Son Espases tenia una superfície aproximada d'uns 2.870 m². Unes dimensions que l'assimilen a altres instal·lacions similars de la Península Ibèrica com és el cas de Ciudadela (A Coruña). Respondrien a models de campaments pensats per allotjar exèrcits no gaire nombrosos i que estarien en consonància amb la necessitat de força per emprendre la conquesta d'un territori limitat com és el cas de Mallorca o les mateixes Illes Balears on la diplomàcia segurament ja havia aconseguit algunes facilitats per Roma.

BIBLIOGRAFIA

ESTARELLAS, M.M.; LÓPEZ, A.; MARTÍN, A.; MERINO, J.; TORRES, F. 2013: "La ceràmica associada a las construcciones del establecimiento romano de Son Espases (Palma de Mallorca), siglos II-I a.C". *Actas del I Congreso Internacional de la SECAH*, 621-660.

ESTARELLAS, M.M.; MERINO, J.; TORRES, F. en premsa: "Noves dades sobre els inicis de la romanització de Mallorca: els treballs arqueològics a Son Espases Vell de Palma".

GARCÍA RIAZA, E.; SÁNCHEZ LEÓN, M.L. 2000: *Roma y la municipalización de las Baleares*. Palma.

LÓPEZ, A.; ESTARELLAS M.M.; MERINO, J. 2008: "Tres conjuntos cerámicos del final de la República y del Alto Imperio hallados en Can Muntanyans, Palma (Mallorca)", *SFECAG, Actes du Congrès de L'Escala-Empúries*, 129-152.

LÓPEZ, A., MARTÍN, A., ESTARELLAS, M.M., MERINO, J., TORRES, F. 2011: "La céramique associée aux constructions de l'établissement romain de Son Espases (Palma de Majorque), Ile-Ier siècles avant J.-C.", *SFECAG, Actes du Congrès d'Arles*, 449-46.

MATTINGLY, H. 1983: "Roman Pollentia: coinage and

history”, en ARRIBAS, A (ED.), *Pollentia. Estudio de los materiales I*, Palma, 245-301.

MORILLO, A. 2008: “Criterios arqueológicos para la identificación de los campamentos romanos en Hispania”, *SALDVIE* 8, 73-93.

ORFILA, M. 2000: *El fòrum de Pollentia. Memòria de les campanyes d'excavacions realitzades entre els anys 1996-1999*, Alcúdia.

ORFILA, M. 2008: “La intervención de Q. Cecilio Metelo sobre las Baleares (123 a 121 a. C.). Condiciones previas y sus consecuencias”, *Pyrenae*, núm. 39, vol. 2, 7-45.

PENA, M^a. J. 2005: “La tribu Velina en Mallorca. Los Caecilii Metelli, el Piceno y las gentes de Sa Carrotja”, en SÁNCHEZ, M.L.; BARCELÓ, M. (COORD): *L'Antiguitat clàssica i la seva previvència a les illes Balears, XIII Jornades d'Estudis Locals*, Palma, 261-276.

PUIG PALERM, A. 2005: “L'entrada de Mallorca en l'esfera imperialista de la República romana. Una contextualització històrica de l'evidència arqueològica anterior a la conquesta romana del 123 aC.” en SÁNCHEZ, M.L.; BARCELÓ, M. (COORD): *L'Antiguitat clàssica i la seva previvència a les illes Balears, XIII Jornades d'Estudis Locals*, Palma, 247-260.

QUESADA SANZ, F. 2005: “El gobierno del caballo montado en la Antigüedad Clásica con especial referencia al caso de Iberia. Bocados, espuelas y la cuestión de la silla de montar, estribos y herraduras” *Gladius* XXV, 97-150.